

'We mogen de perspectieflozen nooit uit het oog verliezen'

De Standaard - 20 Sep. 2020

In Saint-Léger, een boerendorp aan de rand van Moeskroen, botsten twee werelden die elkaar zelden raken. Chris De Stoop schreef een schitterend boek over hoe gemarginaliseerde jongeren zijn oom Daniel hebben vermoord.

'Hier ligt hij, gewrongen tussen het waterreservoir en nog een paar andere armengraven.' We staan op het kerkhof van Saint- - Léger, een deelgemeente van Steenput aan de rand van Moeskroen. Schrijver Chris De Stoop heeft me meegenomen naar het graf van zijn oom Daniel Maroy. Tussen een half dozijn houten kruisjes van stakkers die zonder geld zijn gestorven, en waar brandnetels en wilde bloemen tussen de graven uitschieten, heeft Maroy als enige een marmeren grafsteen. Onder de sterfdatum staat een simpele zin, die bewust vragen oproept. 'Une vie rustique, une mort tragique.' Een landelijk leven, een tragisch einde, vertaalt De Stoop. Hij maakte - vorig jaar dat de steen er kwam. 'Ik ben blij dat hij hier tegen de muur van de middeleeuwse Tempelhoeve ligt, waar zijn tante een leven lang heeft geboerd. Maar ik moest iets hebben waardoor mensen stil blijven staan bij zijn lot. Vandaar die zin. De wonde kan genezen, maar het litteken blijft zichtbaar.'

Op een zaterdagavond in maart, zes lentes geleden, werd de 84-jarige Maroy beroofd, gemolesteerd en vermoord door een amateuristische jeugdbende. Hij was, zoals elke zaterdag, inkopen gaan doen in de Colruyt, anderhalve kilometer van zijn oude vierkantshoeve. Een steak – Belgische wit-blauw –, een kratje Rodenbach, een paar stronkjes witlof. Op de terugweg, leunend en steunend op zijn oude mannenfiets, was hij nog eens gestopt aan de slagerij van Yvette, die hij 25 jaar eerder tevergeefs ten huwelijk had gevraagd. Iedere keer stopte hij daar even. Ten slotte was hij verder naar huis gesjokt, door de poort van zijn hof gegaan, die hij dichtbond met alleen een stuk touw. En dan door de deur aan de zijkant, die hij niet op slot deed.

Hij was 'een makkelijke prooi', werd later gezegd. Sinds hij in de jaren 90 deurwaarders over de vloer had gehad, die het gros van zijn velden in beslag hadden genomen, vertrouwde Maroy de banken niet meer. Overal betaalde hij cash. De kassiersters hadden hem nog gewaarschuwd. 'Waarom doe je dat toch, Daniel, met al dat geld zwaaien?' Een stagiair in de winkel, een tiener nog, roddelde erover tegen zijn maten in het aanpalende dorp. Het waren kleine criminelen, die wiet dealden en van school waren gestuurd omdat ze meer dan honderd dagen gespijeld hadden. De meeste kwamen uit ontwrichte gezinnen in probleemwijken. Het was l'argent facile, dachten ze. Wie weet hoeveel geld hij in de hoeve verstopt had?

Die zaterdagavond werd Maroy twee keer overvallen. Eerst sloegen enkele jongens de man bewusteloos met een plank, en stalen ze 13.000 euro. Daarna keerden twee anderen uit de bende terug. Die wilden ook een deel van de buit. Maroy lag op de grond, buiten westen, en toch sloegen de jongens hem opnieuw en opnieuw op zijn hoofd, met de steel van een hooivork. 'Ik ga hem vermoorden', had een van hen op voorhand gekraaid, zot van glorie en opgefokt door drank en adrenaline. Ze filmde de slagen met hun telefoon, trokken Maroy's kolenkachel uit de muur en gooiden die over zijn benen, zodat hij zeker niet meer kon vluchten. Dat alles voor nog eens 6.000 euro en wat juwelen.

Later schepten ze erover op bij hun vrienden op café. 'Sluit de telefoon aan op de boxen van de auto', zeiden ze. 'Dan kun je de klappen goed horen.' Het klonk 'alsof er een weidepaal in de grond werd gehamerd', schrijft De Stoop in zijn onlangs verschenen Het boek Daniel (De Bezige Bij). In drie dagen verbrasten ze al het geld dat een heel boerenleven had opgebracht. Ze moesten de nieuwe iPhone 5S hebben. Ze kochten bromfietsen en een oude Golf. Nog een week lang waren ze heer en meester op het erf van de oude man. De Stoop heeft aanwijzingen dat ze er iedere dag terugkeerden, 'minstens vier keer'. Pas na een week staken ze Maroy samen met zijn hoeve in brand, om de sporen te wissen. Alleen de vier koeien in de stal werden gered van het vuur. Een van de beesten is te zien op een foto van een persfotograaf die door de brandweer was getipt. Het dikbildier staat er verwilderd aan een touw, blinkend van het zweet, naast een oranje vuurzee. De koeien bleken een paar dagen later vergiftigd te zijn door de rook en werden allemaal doodgespoten.

De moord en de brand haalden alleen de lokale pers. Maar zes jaar later krijgt Daniel Maroy eindelijk een gezicht. In zijn nieuwe boek draait De Stoop alle stenen van het dorp om. Hij volgde de zaak jarenlang, tot die vorig jaar eindelijk voor het hof van assisen verscheen. Omdat niemand zich burgerlijke partij had gesteld, pleitte De Stoop zelf voor de volksjury. 'Ik wilde gerechtigheid voor mijn oom, de jongens moesten gestraft worden.'

Dat gebeurde ook. Alle vijf de beklaagden werden na een proces van twee weken veroordeeld tot straffen die opliepen tot vijftien jaar cel. 'Het vonnis was hard, maar de strafmaat was maar de helft van wat de openbare aanklager had gevraagd. Daar kon ik me goed in vinden. Er waren ook verzachtende omstandigheden.'

Underdogs

De Stoop, oud-reporter van Knack, maakte in 1992 naam met zijn debuut *Ze zijn zo lief, meneer*, over de internationale vrouwenhandel. Op zijn vier eerste boeken volgden steeds parlementaire onderzoekscommissies of hoorzittingen en een aanslepend maatschappelijk debat. Sindsdien – dit is zijn veertiende boek – vermoeit het politieke schandaal hem. 'Het leidt af van de boeken zelf, dus ik probeer het te vermijden', zegt hij. Maar De Stoop blijft een journalistieke non-fictieschrijver op zoek naar underdogs die de tijdgeest vatten. Wat Het boek Daniel uniek maakt, is dat er twee gemarginaliseerde werelden samenkomen die elkaar zelden kruisen. Net als zijn grootste bestseller *Dit is mijn hof* is zijn nieuwste boek een ode aan het kapotgemaakte boerenbestaan, maar het is ook een onbevange zoektocht naar de sociale ontwrichting die kan leiden tot jeugdcriminaliteit. 'Meestal zie je dit in de steden, zoals deze zomer in Den Haag, Blankenberge en Brussel, maar deze bende had een hangplek op 2 kilometer van Daniels hof.'

'Een van de jongens was 21, de anderen waren 18, maar ze waren nog heel immatuur. Bijna allemaal kwamen ze uit ontwrichte gezinnen, soms met afwezige of agressieve ouders. Ze deden het slecht op school en verloren het vertrouwen in de toekomst. Op een na, wiens vader een bekende ondernemer is in de streek, kwamen ze ook uit de meest kansarme citewijken van Steenput en Roubaix – de armste stad van Frankrijk. Als dertienjarigen rookten sommigen 5 gram wiet per dag. En om die verslaving te bekostigen, leerden ze heel vroeg overvallen te plegen, maar ze hadden nooit eerder zoiets gruwelijks gedaan. In het vonnis wordt duidelijk gezegd dat het

motief puur materialistisch was. Ze wilden dure kleren en telefoons en de gelegenheid bood zich aan. Volgens mij past dat in de cultuur van kicks, van verslaving aan constante prikkels en onmiddellijke bevrediging. Bovendien kenden de jongens niets van het landelijke leven. Ze konden er geen greintje empathie voor opbrengen. Ze noemden hem “de viezerik” en sloegen hem met werktuigen die ze nooit eerder hadden vastgehouden. Het zijn die vervreemding en verhitting die ertoe leidden dat die jongens mijn oom niet respecteerden. In het vonnis staat dat ze hem zagen als “Untermensch” – een keiharde uitspraak.’

‘Omdat ik er altijd van uitga dat er aan elk verhaal twee kanten zijn. Ik vind dat je de voedingsbodem voor dat geweld moet onderzoeken, maar je moet er altijd bij zeggen: het is geen verklaring en geen excuus voor wat ze deden. In diezelfde families zijn er ook altijd broers en zussen die het wel goed hebben gedaan, die hebben gestudeerd en werk hebben gevonden. Het is maar een kleine minderheid die tot geweld wordt verleid. Dat zijn altijd jongeren met een zekere kwetsbaarheid in zich, die psychologisch niet gewapend lijken te zijn en in een neerwaartse spiraal terecht komen. Hier in de buurt van de vurige arbeidersstad Moeskroen zie je meer risicoprofielen dan bijvoorbeeld bij mij in de Wase polders, omdat de sociale ongelijkheid er groter is. We moeten alert zijn als maatschappij voor die perspectieflozen, want die ongelijkheid zal door corona in de komende weken en maanden alleen maar toenemen. Je ziet nu al meer wrijvingen en incidenten.’

‘Twee van de vijf veroordeelde daders hadden allochtone, islamitische achtergronden, maar alleen aan vaderskant en al van drie generaties geleden. Ik zal dat niet verstoppen, ze heten in mijn boek Rachid en Ahmed. En ik vermeld terloops iets over de ramadan en de halalslager, maar ik denk niet dat het een rol heeft gespeeld, dus ik ben blij dat het ook op het proces niet aan bod is gekomen. Volgens mij gaat het dieper dan dat. De verklaring zoeken in een individueel schuldmodel, en de roep om repressie als antwoord, die je bijvoorbeeld hoort bij socioloog Mark Elchardus, kunnen volgens mij snel de verkeerde kant opgaan. Maar ik ben geen doemdenker. Mijn boeken drijven – naïef of niet – op een geëngageerd schrijverschap en een zeker optimisme. Maar de tijdgeest is wel gekanteld. Twee jaar geleden werd ik in een studio van de VRT aangekondigd als “nog een echte gutmensch”. Dat vond ik storend, maar ook onthullend. Liever gutmensch dan slechtmensch. En liever “wereldverbeteraar” dan cynicus.’

Stille wereld

Het klinkt akelig op het uitgestorven kerkhofje in Saint-Léger, ‘Untermensch’. De cafés in de buurt, Au Repos des Alliés en La Tranquillité, waar de dochter van de waard het verzet tegen de nazi's organiseerde, herinneren aan de laatste keer dat zulke woorden werden gebruikt. De Stoop neemt ons mee langs steeds oudere graven, rond de prachtige middeleeuwse kerk, gebouwd met stenen uit de rijke groeves van Doornik. De grootouders, ooms en tantes van Daniel liggen hier, net als zijn moeder en broer.

‘Hij heeft zijn hele leven voor zijn ziekelijke broer Michel gezorgd, zoals hij aan zijn moeder had beloofd. Pas toen die stierf in 1992, vroeg hij aan Yvette van de slagerij om te trouwen. Het was een gênante affaire, want ze wilde niet en hij bleef naar de slagerij gaan – vandaag zouden we misschien van stalking spreken – maar in een klein dorp werd zo iets gedooft. Toen de liefde niet lukte, heeft hij zich afgezonderd. Hij had op het einde nog maar een vijftal mensen met wie hij sprak, maar die zeiden: “Het was moeilijk zijn vertrouwen te winnen, maar nog moeilijker het te verliezen.”’

Langs het ommuurde kerkhof, voorbij een rijtje identieke Britse oorlogsgraven, ligt het graf van de grootvader van Daniel, die eind de 19de eeuw tijdens de landbouwcrisis van Vlaanderen naar hier vluchtte. ‘Zo is deze tak van mijn grote boerenfamilie in Wallonië beland, lang voor er sprake was van de taalgrens’, zegt De Stoop. ‘Mijn moeder was Daniels nicht, ze sprak lyrisch en bijna jaloers over zijn leven hier op de hof.’

Er is een loden hitte over de velden gevallen. Het is de warmste septemberdag ooit, her en der zijn de bomen dor. Alleen de maïsvelden en de bieten staan nog op het veld. We rijden naar de splitsing waar de hoeve van Daniel lag. Er is niets meer van te zien. Het karkas van de afgebrande hoeve werd afgebroken, de grond verkocht aan een koppel uit Moeskroen dat er een manege op heeft gezet. Alleen de stenen van de stal liggen nog opgestapeld naast een dressuurring.

De Stoop kent deze stille wereld goed, hij heeft anderhalf jaar voltijs aan het boek gewerkt en tientallen mensen in de streek gesproken. En hij heeft een natuurlijke empathie voor het boerenleven, dat de voorbije vijftig jaar al te achteloos werd vernield. Als kleine jongen in 1971 luisterde De Stoop op de radio naar een verslag over de boerenbetoging waar zijn oudere broer en vader tussen 100.000 anderen liepen. Ze protesteerden tegen het Europese plan-Mansholt, dat het boerenbedrijf ‘rationeler’ en winstgevender wilde maken door in te zetten op agro-industrialisering. Er werd een boer doodgeschoten. ‘Boeren moesten zich in de schulden steken om groter te worden, de kleintjes verzopen en werden opgegeten. Het is rampzalig gebleken, voor de leefomgeving, de cultuur en het sociale leven van boeren. Ik schrijf dat in mijn boek. Er zijn duizenden Daniels. In de periode dat hij de boerderij leidde, is er meer veranderd dan in de duizend jaar daarvoor. Ik heb de jaren 60 nog meegemaakt, op een platteland zoals dit werd er nog volledig met de hand gewerkt en zag je dezelfde werktuigen als op de schilderijen van Bruegel. Gelukkig hebben talloze boeren zich verzet en is het nooit helemaal gelukt om het Amerikaanse model hier te kopiëren, maar we hebben de bakermat van onze cultuur wel aangerand.’

‘Sommige reacties, zoals die van de burgemeester van het dorp en van de psychiater op het proces, hebben me zeer gestoord. Ze zeiden dat hij zélf voor het kluizenaarschap gekozen had en zichzelf buiten de maatschappij gesteld had. Ze impliceerden daarmee dat hij medeverantwoordelijk was. Alsof hij de moord heeft uitgelokt. Dat vond ik ongelofelijk cru. Iedereen heeft individueel het recht om het beste leven te leiden dat in zijn ogen het beste leven is. Dat ontslaat de samenleving niet van de plicht om zo goed mogelijk voor iedereen te zorgen. En Daniël had misschien weinig sociale contacten meer op horizontaal vlak, maar hij koesterde een verticale verbondenheid: die met je ouders en de boerderij van je voorvaders. Dat was het allerbelangrijkste in zijn leven. Hij had een band met de grond die niemand van ons zich nog kan inbeelden.’

‘Wie van onze jongeren kan zich nog een leven voorstellen dat volledig samenvalt met een godvergeten boerenbedrijf? Wie kan zich nog iets voorstellen bij een heel intense band met koeien? En die kan enorm intens zijn, ik kan het je verzekeren. Die verticale verbondenheid is volgens mij bijna even belangrijk als de horizontale relaties, maar we zijn haar voor een heel stuk verloren.’

‘Dat is mijn lot als geëngageerd, maar onafhankelijk schrijver. Toen ik Ze zijn zo lief, meneer schreef, heeft Johan Vande Lanotte (SP.A) dat gebruikt om zijn carrière te lanceren in het parlement. Daarna schreef ik Haal de was maar binnen, wat een aanklacht was

tegen het bruuske terugkeerbeleid, toen Vande Lanotte minister van Binnenlandse Zaken was geworden. Toen werd ik door socialisten uitgespuwd. En na Dit is mijn hof, waarin ik de natuurcompensaties op de korrel neem, werd ik uitgescholden door ecologen. De verloedering van het platteland en de ontvolking van de dorpen – Saint-Léger had 1.300 bewoners en 200 boeren. Nu zijn er nog 700 bewoners en vijf boeren. En de kinderen die in Louvain-la-Neuve en Bergen gaan studeren komen niet terug – dat heeft ongetwijfeld meegespeeld in de verzuring die voor een deel het succes van rechts-populisme verklaart. Maar ik denk dat Vlaams-nationalisten en groenen het eens kunnen worden over het feit dat een landschap je identiteit voor een groot stuk bepaalt. En dat je dus die vernietiging moet tegengaan. Die thematiek is veel breder dan rechts of links. Het is die vervreemding, van jong en oud, in stedelijke én landelijke milieus die tot drama's als dat van Daniel leidt.'

'Tradities hebben een enorm belang, daar ben ik van overtuigd. Ze berusten op veel meer dan wat folkloristische gebruiken. Het zijn waarden en een manier van leven die je niet ongestraft van het ene jaar op het andere overboord kiepert. Als je dat te bruusk doet, zet je processen van ontheemding in gang, waarbij veel ressentiment komt kijken. Politici kunnen dat misbruiken en voorstellen als een strijd, om het onbehagen politiek te recupereren. Je moet daar dus genuanceerd mee omgaan, maar de geladenheid van waar je vandaan komt, en de tradities die daarmee verbonden zijn, kun je ook niet zomaar negeren.'

'In de jaren 30 is dat sentiment van ontheemding inderdaad totaal misbruikt. Daarom is het zo gevaarlijk. Een gelijkaardige frustratie is vandaag opnieuw een voedingsbodem voor ressentiment. En er zijn er vandaag die dat opnieuw willen misbruiken. Reden te meer voor mij om deze boeken te schrijven en die processen te illustreren. Ik zie het als mijn rol om problematieken in kaart te brengen die op al onze levens ingrijpen, maar veel te weinig aandacht krijgen. Voor de meeste Belgen ligt het boerenbestaan nog maar één, twee of drie generaties achter hen. Toch zijn de gebruiken die daarmee gepaard gingen volledig verloren gegaan. Velen ervaren nu een gemis.'

'Dat steek ik nooit in mijn boeken. Je moet als schrijver de vragen oproepen en omarmen, en niet de oplossingen willen aanreiken. Maar ik zou focussen op termen met een hoog Bond Zonder Naam-gehalte, zoals "verworteling" en "hermenselijking". Dat klinkt als softe praat, maar dat zijn levensnoodzakelijke processen die je kunt vertalen in heel concrete investeringsprogramma's. Op dat platteland, bijvoorbeeld, waar nog altijd mooie stukken te redden vallen. Rijd maar eens van hier naar Doornik, dat is zeker nog de moeite waard om voor te strijden. Maar dan moet je wel evenveel investeren in een leefbaar platteland voor de 21ste eeuw als je hebt vrijgemaakt voor de vorige keuze van industriële landbouw. We zullen een zekere grootschaligheid moeten behouden om die miljarden mensen te voeden, maar de wereld schreeuwt om een terugkeer van het globale naar het lokale niveau.'

'De ironie wil dat ik de stagiair uit de Colruyt die de bende had verwittigd over het cash geld van Daniel heb teruggevonden op een zorgboerderij. Zijn vader had zelfmoord gepleegd en hij was daar met zijn broer en zus. Boerderijen kunnen meer zijn dan economische machines, denk aan hoevetoerisme, zorgboerderijen, ecologische landbouw en workshops om kinderen te laten kennismaken met de grond. Dat herstelt de band met onze wortels, onze grond en ons voedsel. En het luwt de vervreemding en ontheemding die nu mee aan de basis liggen van veel sociale problemen. Als je vandaag door Europa rijdt, zie je alleen de tristesse van gefaald landbouwbeleid. Ik zou de Europese Commissie dus willen vragen om nu minstens even hard de lokale landbouw te steunen als de agro-industrie in de vorige eeuw werd gesteund.'

Frederik Buyckx